

<< Nazad

Zenica

Imam 44 godine. Prije rata sam živjela u Zenici sa mužem i sinom. Ja sam radila kao trgovac u jednoj trgovačkoj firmi. Ko je mogao da nađe posao taj je radio, ta žena je radila, koja je želila to i koja je mogla da nađe posao. Većinom su želile sve da, da bude više novca.

Sudeći po zanimanju moga muža prije rata, živjeli smo negdje iznad prosjeka. Imali smo primanja pa dosta velika za uslove primjerene onim običnim ljudima. Nije nikad bilo lako naći dobar posao, mada je tada bio samoupravljački sistem. Čitava Bosna je bila predoređena za tešku industriju i to je bilo tu najrazvijenije. Mješano je bilo stanovništvo. Nisam sigurna ali mislim da oko 50% je bilo muslimansko stanovništvo, a 25% Srbi i 25% Hrvati. Prije rata svi smo se slagali, živjeli smo normalno kao sav civilizovan svijet, kao jedan narod. Nismo stvarno obraćali pažnju kako se ko zove i koje je vjeroispovjesti. Pa ko je htio da se posveti vjeri taj je i išo, niko mu nije to branio, kao ni meni. Ja jesam tako odgojena i ja sam išla, ne toliko redovno, ali uglavom ponekad sam išla. Od kako je Tito umro, desetak godina prije rata, sve je to nekako vještački funkcionisalo. Mirisalo je cijelo vrijeme da ćemo se jednog dana razdvojiti. Kad su bili izbori tad sam osjetila prvi put da će doći do rata. Od tada sve je tinjalo polako. Znaš da će doći do rata, ali ne možeš da vjeruješ u to. Jedan dio tebe ne može da shvati da se možemo ja i moj komšija da bijemo. Bilo je diskriminacija na sve tri strane, većina nad manjinom je provodila. Pa šikanjiranje.

Rat je stigao u Zenicu 6. Aprila '92. godine. Proglašena je nezavisna Bosna i Hercegovina, priznata država Bosna i Hercegovina. Mislim da su strane sile znale da će doći do toga pa su tako i uradile da je priznaju.

Prvi dan barikade su postavljene. Pošto je medije u Bosni i Hercegovini držala stranka SDA, oni su mogli plasiraju ono što su htjeli. I u Zenici isto tako, tako da sam ja bila u informativnoj blokadi. Nisam mogla da čujem šta kaže hrvatska ili srpska strana. Ali, ipak, sam znala šta se dešava. Postavili su barikade, grad je zatvoren da se ne može izlaziti iz njega, niti da se može ulaziti u grad. Dobro, s jedne strane jest to bilo u redu, a sa jedne strane, ako ja želim da izađem, ako se osjećam ugnjetavanom, pusti da izađem..

Neki, malo pametniji nego ja, osjetili su to prije, pa su uspjeli da iznesu stvari iz svog stana. Ja to nisam uspjela, malo sam slabo kopčala, kasno mi je došlo u glavu.

Ja jesam još malo radila. U toj mojoj prodavnici je još bilo neke robe pa smo išli na posao. To je bila kao radna obaveza, nisam smjela napustiti radno mjesto. Bila je radna obaveza. Već je u gradu ponestalo hrane, grad je bio blokiran sa svih strana. Sa jedne strane su je blokirali Srbi, a sa druge strane su je blokirali Hrvati, tako da je bez hrane grad ostao nekih pola godine. U Zenici nije bilo opasno tada. Zenica je jednom samo bombardovana. Bilo je mirno osim tih ekstremnih koji su dobili oružje pa su pucali po gradu. U gradu se nije ratovalo, osim što je bilo preturanje po srpskim stanovima, pretresanje i traženje oružja. Prema meni se

moje komšije i prijatelji nisu promjenili. Ja nisam bila s te strane povrijeđena ni od koga. Vjerovatno su mi bili pravi prijatelji. Nisam bila od svojih prijatelja ugrožena, ali bila sam ugrožena od drugih ljudi koji me ne poznaju, a znaju da sam Srpkinja. Moja dva maloljetna sina napustila su Zenicu 6. Aprila '92. godine. Jedva su napustili grad jer im nisu dali Muslimani, vojska muslimanska nije dala da iziđu ta djeca iz Zenice. Nisu bili punoljetni, bili su maloljetni obadvojica. Pet, šest dana su oni kretali iz Zenice da iziđu ti autobusi za Beograd i na kraju su pušteni da izađu, tako da su moja djeca neki, ja sam izišla u septembru mjesecu, oni u aprilu, šest, koliko ima šest, sedam mjeseci. Nije bitno to vi sračunajte poslije. Bili su u Beogradu. Ja i moj muž smo bili bez njih. Jedno mjesec dana telefonske linije su radile, pa smo se čuli sa njima. Međutim, poslije nismo. Uspjela sam iz Zenice izaći pomoću hrvatske vojske, pošto su oni tada bili na tom dijelu teritorije u nekoj prećutoj koaliciji sa Srbima, jer je njima tada to odgovaralo. To je propratilo sve jedna ogromna količina novca. Oni to džaba nisu radili, ni jedna strana to džaba nije radila.

Ja sam četiri dana putovala na Pale. Išla sam iz Zenice za Kiseljak, hrvatsku teritoriju, jer s hrvatske teritorije se lakše dolazi na srpske teritoriju. Putovala sam tako da sam izišla na hrvatsku teritoriju sa jednim autom, privatni auto sa HVO policijom. I onda sam prešla na srpsku teritoriju, iz srpskog dijela Sarajeva sam otišla na Pale, nekadašnju prestolnicu Republike Srpske.

Sa Pala sam otišla, bio je direktan autobus sa Pala za Beograd. Dvije putne torbe sam ponijela, jednu garderobu sebi i svojoj djeci. Čak nisam ni svoje zlato ponijela. Nije to neko veliko zlato, ali u tom trenutku može poslužiti. Nisam smjela jer se dešavalo svašta. U Beogradu sam otišla kod rođaka od mog muža. Tu su moja djeca bila. To je bio mali stan od 29 kvadrata. Vidjela sam da nas petero ne možemo tu da živimo. Imala sam ovdje ovu kuću svoju na srpskoj teritoriji i posije mjesec dana sam došla iz Beograda ovdje. Ovdje je bio pravi rat na ovom dijelu teritorije, gdje je moja kuća bila. Ali svedno sam vidila da nemam gore posla, da gore ne mogu opstat, grad je skup, ja sam odlučila da napustim tu i da dođem u svoju kuću.

Ovdje sam došla, kako kažu, među svoj narod, ali se osjećam stranac. Ako se vratim tamo kao što sam se vraćala i tamo se sad osjećam stranac, prema tome idem u treću zemlju gdje ću stvarno da budem stranac. Kad mi kažu da sam stranac onda to stvarno i jesam. To je za moj treći život. Mislim, želim ovaj dio života svoga da zaboravim, ako uspijem da odem.

Ovdje sam bila sedam mjeseci bez muža. Nisam znala da li ću ga ikad više vidjet. Mada se njemu ništa nije dogodilo, na moju veliku sreću i njegovu, on je izišao živ i zdrav. Moj muž je izišao iz Bosne prema Hrvatskoj, iz Hrvatske za Italiju, iz Italije za Crnu Goru da bi došao ovdje.

Kada sam došla ovdje, situacija je bila očajna. Ovdje je bio rat. Ovje su bila granatiranja svaki dan i s jedne i s druge strane. Malo oni, malo mi, malo oni malo mi. Ovdje je bio stvarno rat, tako da smo često išli u skloništa. Ima tu jedna pećina, dosta duboka i velika. pa smo se u nju komplet selo sakrivali kad je bilo

bombardovanje. Strašno je bilo, neki mjesec i još nešto da nismo uspjeli da, ja nisam uspjela svojoj djeci, samo da imaju hljeba, da im napravim hljeb, kruh kako kažu, da im napravim samo hljeb da imaju, iz te pećine da izađem. Živjeli smo vrlo oskudno. Vode smo imali dovoljno i čitavo vrijeme smo imali struje. Moji sinovi nisu služili vojsku. Bili su punoljetni, ali ja sam njih sakrila.

Moj život je počeo nekim drugim tokom. Kao film koji sam presjekla, moj život koji je presječen na dva života. Jedan stvarni koji sam živjela nekad, jedan do rata i jedan poslije rata. I još se nisam probudila, izgubljena u vremenu i prostoru još uvijek se osjećam.

Dejtonskim sporazumom, kad je potpisan, stao je i rat ovdje. Jednostavno ni dan danas ne mogu da vjerujem da je se to dogodilo. Kao da sanjam. Zar je moglo tako nešto da se u civilizovanom svijetu dogodi?!

Posla nema, niti će ga biti u dogledno. Nedostaje mi posao, nedostaje mi novac, nedostaju mi prijatelji. Sve mi nedostaje. Jednostavno ne živim. Živim, a ne živim. Eto, takav mi je život.

Svi smo sposobni za poso. Skinuti smo prije neki godinu dana sa Crvenog krsta. Da smo sposobni svi četvero za poso ja to znam, ali taj poso treba da mi neko da. Ništa se ne radi, ništa se još ne obnavlja. Perspektive moja djeca ovde nemaju, tako da ću tražiti treću zemlju, da napustim i ovo.

Imala sam sreću da sam prije rata imala primanja iznad prosjeka. Onda sam imala tu sreću da imam svoju kuću, da ne uđem ni u jednu tuđu kuću, niti da uzmem nešto što je tuđe. To ja ne bi sebi ni dozvolila i da mi se pružila prilika. Još uvijek živimo bez ikakvih primanja, od te gotovine, ušteđevine, koju nismo nigdje smjeli pohraniti, ni u kakvu banku. Dokle će da traje?!

U Zenici smo imali privatnu kuću u gradu. Prodali smo je i sad živimo od tog novca. Imam još stan i vikendicu u Zenici još. Predala sam zahtjev za stan, da mi se vrati. Pokušaćemo da otkupimo taj stan. Još sam u dilemi da li da ga prodam. Nemam namjeru da se živim tamo.

To je grad koji najviše volim na svijetu, ali nikad se više neću vratiti da živim tamo. Zbog nepovjerenja u nju. Jednom poremećeni međuljudski odnosi više ne mogu štimati.

Bila sam u Zenici prije mjesec dana. Odnos prijatelja mojih prema meni je bio prijateljski. Imamo jedan stakleni zid, lijepo se tapšemo, ljubimo, pitamo kako je ko, šta ko radi, čime se ko bavi, ali između nas ima neprobojno staklo. On ne može da prodre u moju psihu skroz, a u meni je ostala sumnja da ja njima ne vjerujem. Nevidljivi zid među nama postoji. Sve je u redu dok pričamo o običnim stvarima. Ako se dotaknemo rata, onda već ne štima. Onda se vidi odmah opet ko je ko, prema tome ja nemam tu šta da tražim. Rat je stao, ima dvije godine. Ne bi ga trebali više ni da spominjemo, ako hoćemo da živimo zajedno, ali ne može...još je to neizbježno. Svako vuče na svoju stranu, svak smatra da je njegova strana bila u pravu, da je njegova bila žrtva. Ja ja mislim da smo svi ovde jednako bili žrtve i da nije bilo agresora. Dogodio se vjerski rat, u pravom smislu riječi.

I jedna, i druga, i treća strana su gledali ko je koje vjeroispovjesti, ne kojoj stranci pripada, nego kako se ko zove i da li pripada katoličkoj crkvi, pravoslavnoj ili je islamske vjeroispovjesti.

Moje najveće brige su sada da nađem posao, da počnemo da normalno živimo. Jedina moja nada je ta da odem u inostranstvo. U to se uzdam, sposobni smo svi za rad i mislim da bi tamo lakše našla posao već ovdje. Definitivno smo riješili i posvetili smo se tome da to probamo uraditi. Mislim da će nam to uspjet i da ćemo otić i da se neću ni ovdje više nikad vratiti. Hoću da budem stranac u pravom smislu. Neću ni ovdje više da budem stranac i ovdje se osjećam kao stranac. Jer, ovdje nas sada dijele, na domaće i na izbjeglice. I ovdje kao da smo gubavi. Zašto?! Ja sam došla u svoju kuću. Dobro, ja sam došla u svoju kuću, on je došo, ne svojom željom, u tu muslimansku kuću ili onaj u srpsku. To on nije želio. Ovo je neko viši gore napravio. A ja lično okrivljuvam svjetske moćnike za to, kojima je stalo da prodaju zastarjelo oružje, da se ima to negdje iskoristiti.

Zašto je bio rat?! Počnu rat oni koji imaju dosta novca, pa ne znaju šta da rade, nego se igraju sa običnim ljudima. Ja, lično, okrivljujem Ameriku prvo i Njemačku. Rušenjem Berlinskog zida je došlo do raspada i Rusije, prema tome došlo je do ovoga do čega je moralo tada da dođe, jer je balans poremećen u svijetu. Mnogo ih je krivih za ovo: Franjo Tuđman, Slobodan Milošević, Alija Izetbegović, Radovan Karadžić, onda Kol...

Ljude, jedne protiv drugih, su okenuli političari. Nisu trebali uopšte dopustiti da se registruje jedna nacionalna stranka, bilo koja. Tenzije su odmah poletele. Ovi za svoje navijaju, ovi za svoje, a odozgo malo to se začinilo i tako. Svi političari, predvodnici sve tri naroda, imali su veliki interes od rata. To se i vidi. Njihova materijalna strana se vidi, vile, auta, sve... Za obične ljude, dogodila se katastrofa. Jednostavno srednjeg staleža je nestalo. Jedni su bogati, a ostalo je 99% sirotinja. I ja, koja sam dobro živila, sada sam sirotinja.

Mislim da nećemo nikad živjeti više zajedno u Bosni i Hercegovini kao prije. Mislim da će Republika Srpska jednog dana pripojena biti Srbiji, da će se čak i Crna Gora odvojiti i da će to biti Srbija i Crna Gora koja će živjeti, vjerovatno, u nekoj federaciji ili konfederaciji. Dio koji sada zovemo Federacija, mislim da će se jednog dana pripojiti Hrvatskoj. To treba tako da bude, da se razgraničimo za sva vremena, da znamo čije je šta.

Moje državljanstvo je vrlo važno za mene. Ja, sada ga više ne osjećam. Ja sam jednostavno bez državljanstva. Ne smatram da imam državljanstvo, jer ni jedno mi više nije važno. Od ovih što postoje, Bosne i Hercegovine i državljanstvo Republike Srpske, nebitno mi je... jugoslovensko... ne osjećam više da pripadam nigdje od ta tri državljanstva, a najmanje Bosni i Hercegovini. Srbin, to je već nacija, državljanstvo nešto drugo, a vjeroispovjest nešto treće.

Ja sam Srbin, po nacionalnosti Srbin, pravoslavne vjeroispovjesti, a Jugosloven bi se reklo po državljanstvu, ako cijelo vrijeme ja uzimam taj komad Republike Srpske i smještam je u Jugoslaviju.

Treba svaki čovjek da zna ko je, kojem narodu pripada. To je vrlo bitno da znaš kome pripadaš, a isto tako da ne potcjenjuješ nekoga drugog. Ja sam ponosna što sam Srpkinja i što pripadam jednom takvom narodu.

Moj narod ima sada drugačiji smisao o identitetu nego prije rata. Jače je sad izražena ta pripadnosti. To je bilo ugušeno, pedeset godina je bilo gušeno bratstvom i jedinstvom. Ti si mogao da znaš što si, ali nisi to smio puno da pokazivaš!

Za mene, lično, religija je važna. Mislim da čovjek koji vjeruje, može da bude samo dobar, ali u pravom smislu riječi vjeruje. Čovjek koji vjeruje ne može zla napraviti nikome drugom, jer se ipak nečega boji. Jer svaki čovjek koji vjeruje, vjeruje i u zagrobni život i neku božiju ispovjest koja će doći jednog dana i onda, svaki čovjek dok je živ, ovako pravo ako vjeruje, on će voditi računa kako se ophodi prema drugim ljudima, šta čini i šta radi.

Znam ko sam i kojoj vjeroispovjesti pripadam, ali da trčim puno u crkvu, to ne. Smatram, ako je neko vjernik, on to može da vjeruje i u kući i u crkvi i da očenaš moli jednako i u kući i u crkvi. Svi ljudi sada praktikuju svoju religiju više nego prije rata. Sa sve tri strane. Uzmite nekoga, pritiskajte, nedajte mu da diše, on će punim plućima da uzme vazduh, dok ne počne normalno opet da diše. E, to je sad u zamahu, da uzimamo punim plućima taj vazduh, pa ćemo malo da stišamo to.

Ja sam lično osuđivala rušenje svih vjerskih objekata. Trebali bi da dolaze ljudi dobri, humani, oni se sabiru u tom objektu da se mole bogu za očuvanje svoje porodice, za zdravlje svoje porodice i za svoje bližnje, da pričaju, da progovore, da se vide...Zašto jednu takvu ustanovu srušiti gdje ljudi čine samo dobra djela. Bez obzira čija strana to uradila ja to osuđujem, naročito ona koja su imala već istorijska obilježja.

Ma, ovo je bio vjerski rat za teritoriju. Pa, ovo nikad niko neće svatiti, niti se to može objasniti. Ovo je borba i za teritoriju i vjerski rat. Nacionalni identitet je došao do izražaja, sve tri strane i onda smo se borili za teritoriju. Ko će više, ko će bolje. Ovo bi davno stalo da mi nismo istoga mentaliteta. Pošto se suviše svi dobro znamo, to je vrlo teško stalo. Nije htio niko prvi da se povuče. Mi ne možemo, koliko god se ne volimo, tolko se isto volimo i ne možemo da živimo jedni bez drugih. Mi ćemo na kraju ipak, ako ne da živimo skupa, onda bar kao dobre komšije da živimo. Uglavnom jedni bez drugih nećemo moći.

Što se tiče trenutne političke situacije, mislim da su se tenzije malo stišale. Mislim da su malo fleksibilniji ljudi stupili na scenu. Osim što bi ja u Sarajevu skinula još Aliju. Ima njih daleko razumnijih ljudi od Alije.

Oba entiteta se isključivo bave trgovinom, a jedna država ne može da opstane da se bavi trgovinom. Ona mora da proizvodi da bi trgovala. Treba jednostavno

privredu da pokrenu, pa onda ćemo trgovati. Dajte da nešto napravimo, pa ćemo onda da prodajemo.

Kada bi se mogao vratiti onaj sistem, pa neka je sve onako kako je. Nismo mi živjeli ni onda prije rata nekim visokim standardom. Uglavnom je bolje bilo nego sad. Vrlo bi rado vratila ono, međuljudske odnose, pa za nekih 50 godina bi zaboravili što je bilo. Ipak, sve u svemu, lijepo smo živjeli. Nismo znali da smo srećni i da smo lijepo živjeli. Sad to znam. Ima jedan ovdje pisac, on je živio u Americi i neka otiše u Ameriku, i ima jedna njegova knjiga koja se zove Blago cara Radovana. On tu piše o sreći i o nesreći. Kaže, da li je čovjek svjestan onoga trena kada je sretan ili kad to sve prođe. Nije svjestan onog trena kad je sretan, on ne zna da je sretan.

S obzirom kako sam živjela šest godina sad se vrlo malim zadovoljavam. Sada vrlo malo tražim, jednostavno da živim od vlastitog rada, ja i moja porodica, nas četvero, ja i moja dva sina i moj muž da se negdje skrasimo i da živimo od vlastitog rada. Mislim da smo za to sposobni i da steknem opet neka materijalna dobra za neki budući život, eto to prevashodno.

Želim jednog dana da se rascjepi BiH na dva dijela i da onaj dio koji treba da pripadne Jugoslaviji da pripadne Jugoslaviji, a onaj dio koji treba da pripadne Hrvatskoj da pripadne Hrvatskoj. I mislim da treba da se utopi taj islam u tu hrvatsku državu, jednostavno da bi ga ugušili ovdje, jer mislim da je to jedno na zemlji jedno veliko zlo, ta vjeroispovjest. Neka izvine pravi vjernici, ali mislim da je toliko ekstremna, najekstremnija vjeroispovjest na svijetu, islamska vjeroispovjest. Jer to su dokazali samim, da nema većih terorista. Svi teroristi to su iz islamskih zemalja, jel tako. Pa nimalo nisu odudarali sada od svoje braće iz Avganistana, iz Alžira i ostalih tih zemalja. Uopšte nisu odudarali, po masakrima i ostalim, odsjecanje glave, njihovo tradicionalno odsjecanje glave. Opet su počeli s tim da se bave, jer za vrijeme Turaka vi znate da su Srbi nabijani, odsječe se glava pa se nabije na kolac. Ako ste nekad posjetili, možda ste čuli, posjetili sigurno niste. Čuli ste za grad Niš u Srbiji. Eh, u tom gradu ima jedna čele kula se zove. To je jedna kula izgrađena samo od čovječji lobanja, e to je njima u njihovoj vjeri. Davno je bilo, kad su Turci još vladali. Sad zamislite jednu građevinu od ljudskih glava, eto. Što je još ništa u odnosu, recimo na Jasenovac, ako ste čuli za Jasenovac. Pedeset godina su Srbi trebali, on je se nalazi u Hrvatskoj. Čuli ste za to, najveća grobnica na svijetu to je. To je grobnica koju su nacistička Hrvatska u to vrijeme. To bi svakako morali da vidite i tu je sedam stotina hiljada ljudi, možete li da zamislite cifru od sedam stotina hiljada ljudi. To je sedam Marakana, ako ste čuli za Marakanu stadion. Čuli ste za Marakanu od sto hiljada, kako ne, u Brazilu najveći stadion koji prima 100 hiljada gledalaca. E, sedam Marakana možete zamisliti na jednom mjestu ubijenih ljudi. Sedam stotina hiljada ljudi. Kolko puta trebam da vam kažem kolika je to cifra. To je jedan skoro milionski grad pod zemljom, to je najveća grobnica na svijetu koju je nacistička Hrvatska napravila nad srpskim narodom. To se desilo 41. do 45. godine. To je, ima tu spomen žrtvama fašizma, tu su sahranjeni najvećim dijelom Srbi, 90% Srbi, ostalo su

Cigani i Jevreji. Čuli ste za tu grobnicu, ako imate prilike da se poklonite mom narodu, da odete tamo. Sedam stotina hiljada ljudi, koliko puta treba da vam kažem. Možete li to zamisliti? I to 50 godina i da taj nikad 50 godina je vladao, bio doživotno izabran taj Tito, koji se borio protiv nacizma, da nikad nije otišao najvećoj grobnici na svijetu da se pokloni, takvim žrtvama nacizma, koje mu ja nikad nisam mogla oprostiti. Ovo nemoj zaboraviti, ovo je najvažnija informacija koju nisi znao, sigurno. A otići tamo, oni će reći u Hrvatskoj, a 700 raspoložemo sa cifrom i ta barata cifra 700 hiljada ljudi, oni su imali vremena da je pobiju davni dana. Mogu sada da kažu par hiljada ljudi. Pa i par hiljada ljudi, zar je to malo? Za sve čitaoce imam poruku. Jednog dana kad pročitaju ovu knjigu, pošto je dosta riječi bilo o nacionalizmu ovdje, da u njihovoj zemlji ako se javi nacionalizam da nikad ne podlegnu talasu tog nacionalizma, da ih nikad ne povede jedan čovjek, masu, jednog naroda da povede putem nacionalizma. Da nikad ne podlegnu nacionalizmu. Eto to mi je poruka, da nikad ne ratuju, da jeste zbog nacionalnih i bilo kakvih razloga. Da svaki čovjek ostavi pušku i da nikad ne bude rata. E to je poruka svakom čitaocu, jer svi smo mi ipak kćeri i sinovi nečiji, jednako svi volimo svoje porodice.

<< Nazad